

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ ім. ІВАНА ФРАНКА

ПАМ'ЯТІ ІВАНА ФРАНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТОМ IV

СЕРІЯ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНА

ВИДАННЯ
ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
ім. Ів. ФРАНКА
Житомир — 1956 р.

Друкується за постановою ради інституту
від 9 липня 1956 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

кандидат філологічних наук М. М. БОГДАН,
ст. викладач І. Л. ДОЦЕНКО,
доцент Л. А. КОВАЛЕНКО
(відповідальний редактор),
доцент Я. Ф. РИВКІС,
ст. викладач С. Т. РАДЧУК-ПАВЛЕНКО,
доцент І. І. СТЕБУН.

Присв'ячується сторіччю з дня народження
ІВАНА ФРАНКА

1856 — 1956

С. Т. РАДЧУК-ПАВЛЕНКО

ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА¹

Думка про заснування вищої школи на Житомирщині в прогресивних колах цього краю плекалась ще задовго до революції 1917 року. Загальновідомо, що за станом народної освіти Волинська губернія належала до числа самих відсталих у всій дореволюційній Росії. Брак педагогічних кадрів з відповідною підготовкою відчувався тут з особливою гостротою. У зверненні Волинської губерніяльної шкільної ради до губернських земських зборів у 1916 році вказувалось, що в 32 вище-початкових училищах на Волині третина викладачів не має належної педагогічної освіти. Тільки за статистичними даними офіційних органів у 1916 році губернія потребувала тоді понад 200 вчителів. А з вищих навчальних закладів сюди потрапляло у той час не більше 5—6 чоловік на рік. Та освіта дітей трудящих Волині не становила і не могла становити інтересів царського уряду. Тому всі клопотання волинських прогресивних кіл про відкриття вищої педагогічної школи в Житомирі не мали ніяких наслідків.

Заснування педагогічного інституту на Житомирщині могло стати реальністю лише при радянській владі. 10 липня 1919 року Волинський революційний комітет повідомляв про організацію в Житомирі інституту. Через шість днів після цього відбулося засідання організаційної комісії, а 19 липня зібралась педагогічна рада майбутнього інституту на своє перше засідання².

Офіційне відкриття інституту відбулося 16 жовтня 1919 року. В цей день у волинській газеті «Известия» було надруковано наказ Волинського губерніяльного комітету робітничо-селянської оборони по губвідділу народної освіти. Наказ проголошував: «Рабоче-крестьянское правительство, озабоченное подготовкой школьных

¹ В готуванні і підборі матеріалів для статті взяли участь зав. кафедри російської мови М. Б. Храмой, викладач інституту, він же працівник обласного музею І. С. Вінокур, студент 3 курсу відділу української мови і літератури історико-філологічного факультету С. І. Пультар та старший бібліотекар Н. В. Козловська, що працює в інституті з 1926 р.

² Записки Волинського інституту народної освіти, кн. I, Житомир, 1926, стор. 8.

работников, соответствующих требованиям единой трудовой школы, открывает в городе Житомире пединститут по плану, разработанному Наркомпросом, и поручает временному педагогическому совету начать занятия с 16 октября¹.

Перше десятиліття діяльності інституту (1919—1929) найтісніше пов'язане і обумовлене відомими історичними міроприємствами Радянського уряду і Комуністичної партії по будівництву і зміцненню радянської вищої школи. У той час на Україні було засновано дванадцять вищих педагогічних закладів — інститутів народної освіти. Одним з них і був Житомирський інститут.

Незважаючи на виключно напружені обставини, обумовлені труднощами громадянської війни, Радянський уряд докладав всіх зусиль до організації педагогічного колективу, до створення і зміцнення науково-навчальної матеріальної бази інституту. У 1919 році Житомирський інститут мав три факультети: словесно-історичний, фізико-математичний та природничо-географічний.

Слід зазначити, що питання педагогічних кадрів для інституту в основному вирішувалось на місці. Ще до Великої Жовтневої соціалістичної революції на Волині утворилось наукове товариство, яке групувалось навколо Житомирського науково-дослідного музею. Членами товариства були досвідчені, прогресивно настроєні вчителі гімназій, семінарій і шкіл. Серед них визначне місце займав видатний дослідник природи Волині, колишній викладач Коростишівської учительської семінарії, а згодом викладач 1-ї чоловічої гімназії в Житомирі Михайло Петрович Кудрицький. До товариства входили також відомий на Волині етнограф Василь Григорович Кравченко, викладач ботаніки Всеволод Григорович Скороход, тепер доктор сільськогосподарських наук, професор Ворошиловградського сільськогосподарського інституту; історик Орест Овксентійович Фотинський та багато інших. З цих науковців і досвідчених педагогів, а також їх молодших партнерів Івана Афанасьєва, Петра Абрамовича, Євгена Ненадкевича, Льва Ланди, Євгена Бражнікова, учителя Барицького та інших у 1919—1920 роках складався колектив щойно утвореного Житомирського педагогічного інституту.

Слід вказати на те, що наукові праці деяких викладачів, виконані ними ще до 1917 року, за своїм значенням виходили далеко за межі Волині². Михайло Петрович Кудрицький був одним з перших метеорологічних дослідників Волині. Ще в 1895 році Російське географічне товариство за цінні метеорологічні дослід-

¹ Житомирський обласний державний архів, фонд Р-98, 1919—1920, опис I, справа I, лист 13.

² У 1902 році в Житомирі було видано перший том «Трудов общества исследователей Волини», до якого увійшло 7 статей. Дві з них присвячено археології Волині і, зокрема, наслідкам археологічних розкопок курганів Речицького могильника поблизу Овруча, стаття про бджільництво на Волині, про економіку Волині взагалі.

ження нагородило М. П. Кудрицького іменною срібною медаллю. У 1900 році наукове дослідження М. П. Кудрицького «Клімат Коростишева», яке було надруковане Київським товариством природників, експонувалось на Всесвітній виставці в Парижі. Дирекцією виставки житомирський дослідник був удостоєний другої премії та нагороджений Бронзовою іменною медаллю Всесвітньої виставки¹.

Праці М. П. Кудрицького з метеорології і фізики, схеми і таблиці, розроблені ним, ще й досі не втратили свого наукового значення, ними і в наші дні керуються радянські метеорологи.

Певний науковий інтерес становлять також багаторічні дослідження і узагальнення побуту населення Волині і Поділля, здійснювані фольклористами-етнографами М. Коробкою, В. Кравченком і П. Абрамовичем у 1914—1924 рр. Не можна не сказати і про наполегливу, енергійну роботу по організації народної освіти, по узагальненню досвіду радянських вчителів на Житомирщині в перші роки Радянської влади, яку проводив вчитель, а згодом викладач педагогіки інституту Іван Іванович Афанасьєв. Доцент І. І. Афанасьєв викладав педагогіку і брав активну участь в науково-виховній роботі інституту до 1954 року.

Разом з колективом наукових працівників тодішнього Волинського науково-дослідного музею викладачі і наукові працівники інституту у 1919—1920 рр. обладнали ряд наукових кабінетів і лабораторій: фізики, геології, зоології, археології, етнографії, фольклору, історії, літератури. Провідне місце серед них займав кабінет педагогіки з педагогічним музеєм та майстернею при ньому, в яких виготовлялись засоби унаочнення викладання та інші експонати.

Зусиллями партії і уряду в 20-х роках здійснювались важливі міроприємства щодо надання широких можливостей робітничо-селянській молоді одержати вищу освіту, і до приміщення колишньої 1-ої чоловічої гімназії, в якому знаходився інститут, прямувала трудова молодь Волині — діти робітників і селян, яких вперше в історії запрошувала до себе радянська вища школа, гостинно розкриваючи свої двері.

Таким чином, вже в 20-х роках Житомирський державний педагогічний інститут став значним центром науково-педагогічної думки та всього культурного життя області.

У 1926 році трудящі України, як і всього Радянського Союзу, відзначили 70-річчя з дня народження та 10-річчя з дня смерті великого українського письменника Івана Яковлевича Франка. Після Великої Жовтневої соціалістичної революції і переможного закінчення громадянської війни ювілейні франківські дні на Україні перетворились в справжнє свято молоді радянської культури. Волелюбний, пристрасний голос Великого Каменяря вільно лунав

¹ Бронзова медаль зберігається тепер у сина дослідника, учителя української мови і літератури Житомирської 33 середньої школи Є. М. Кудрицького.

на радянських землях України, піднімаючи трудящих на боротьбу за виконання величних завдань соціалістичної перебудови на шляхах мирного розвитку першої в світі Радянської держави.

За етнічним складом райони на захід від Житомира увіходили до стародавньої Волині. Разом з Галичиною і Поділлям Волинь становила Західну Україну — територію, що історично закінчувалась державним кордоном з Польщею. На цій території протягом століть точилась жорстока боротьба українського народу з польсько-литовськими, українськими магнатами за своє національне і соціальне визволення.

У 1920 році західноукраїнські землі опинились під владою панської Польщі. Державний кордон Радянської України проходив через Житомирщину, Волинь і Поділля. Безперечно, цей кордон був вимушеним, штучним, його нав'язали трудящим України польські магнати, яких підтримувала американо-англійська імперіалістична кліка. Протягом двох десятиліть трудящі по той бік штучного кордону вели запеклу боротьбу за возз'єднання з Радянською Україною. Та лише визвольний похід Радянської Армії у 1939 році і перемога радянського народу у Великій Вітчизняній війні завершили цю тривалу боротьбу возз'єднанням всіх українських земель в єдиній Українській Радянській державі. Житомирський державний педагогічний інститут, як дітище Великої Жовтневої соціалістичної революції, що народилось у жовтні 1919 року, був одним з найзахідніших радянських вищих навчальних закладів, утворених на землях стародавньої Волині. Знаходячись у прикордонній смузі, Житомирський педінститут зосередив навколо себе кращі сили трудової молоді і першої радянської інтелігенції Волині і Поділля. Волелюбні ідеї Радянської держави проникали по той бік штучного кордону, дедалі все більш активізуючи трудящих Західної поневоленої України в їх боротьбі за звільнення.

Одним з дійових знарядь у цій боротьбі були безсмертні твори Івана Яковлевича Франка, великого революціонера-демократа, що народився і провів своє славне творче життя на землях Західної України, на землях Галичини і Поділля, сусідніх з Волинню. Ювілейні франківські дні в середині 20-х років, які відзначалися в нерівних умовах, зокрема 30-ма мільйонами вільних трудящих Радянської України і 10-ма мільйонами поневолених українців, що перебували під гнітом панської Польщі, символізували нездоланну волю трудящих України в боротьбі за своє остаточне возз'єднання. Трудящими Радянської Волині у той час було піднято клопотання про вшанування в Житомирі і містах пам'яті великих українських письменників і насамперед — Тараса Григоровича Шевченка, Івана Яковлевича Франка і Лесі України. У зв'язку з цим уряд Радянської України ще до 1926 року присвоїв ім'я Тараса Григоровича Шевченка Житомирському театру; вулицю Монастирську було переіменовано у вулицю Тараса Шевченка.

У той же час на відзначення 70-річного ювілею Івана Франка у 1925—26 рр. уряд Радянської України присвоїв його ім'я Житомирському кінотеатру, якого до того іменували «Римом». Вулицю Гімназичну було переіменовано у вулицю Івана Франка. Тоді ж ім'я Івана Яковлевича Франка було присвоєно Житомирському державному педагогічному інституту, як такому, що територіально найближче знаходився до батьківщини великого українського письменника — Галичини, поневоленої у той час польськими магнатами.

Вшанування пам'яті Івана Франка в Житомирському педагогічному інституті було тривалим і здійснювалось шляхом широкої організації літературних вечорів, читання доповідей про творчість Великого Каменяра, доповідей про розвиток української і російської літератури. Влаштовувались також прилюдні читання творів Івана Франка для трудящих міста і села. Взагалі всі ці міроприємства проводились як серед студентів, більшість яких походила з сіл, так і для вчителів і всіх широких трудящих мас населення Волині. В самому інституті систематично працював науковий літературний гурток, до складу якого, крім студентів, входили й учителі міста. На засіданнях гуртка було прочитано ряд доповідей і повідомлень про творчість Івана Франка.

Вшановуючи пам'ять письменника, викладачі інституту разом з студентами і вчителями середніх шкіл організували науковий літературний франківський семінар, який діяв понад чотири роки (1925—1929). Цей семінар напрямком і характером літературознавчих досліджень походив на аспірантуру і, користуючись підтримкою учителів шкіл, привернув увагу громадської думки. Працюючи регулярно по дві години на тиждень, члени франківського наукового семінару глибоко вивчали загальний літературний процес, досліджували важливі питання творчості російських, українських та зарубіжних письменників, всебічно студіювали твори Івана Яковлевича Франка.

Учасники семінару взяли участь у виданні Наукових записок інституту. Так, керівник семінару Євген Олександрович Ненадкевич, тепер кандидат філологічних наук, пенсіонер, у першому томі Наукових записок надрукував статтю «Франко і проблема читачівства». У другому томі записок Є. О. Ненадкевич опублікував цінне дослідження «Із студій над стилем Франкової і Стефаникової новели». Праці Є. О. Ненадкевича, присвячені Іванові Франкові і опубліковані у 1 та 2 томах Наукових записок інституту у 1925—1926 рр., складають понад три друкованих аркуші¹. Ці праці не втратили наукового значення і в наші дні².

¹ Записки Волинського інституту народної освіти ім. Ів. Франка, кн. 1—2, Житомир, 1926.

² За пропозицією акад. О. І. Білецького тепер Є. О. Ненадкевич разом з аспірантом інституту літературознавства Академії наук Української РСР т. Грицютю поглиблюють ці дослідження, використовуючи нові дані радянського літературознавства про творчість Івана Франка і Василя Стефаника.

На сторінках II тома Наукових записок, що вийшли з друку у 1926 році, виступили й інші члени франківського семінару — студенти інституту і вчителі мови і літератури Антон Кирилишин, Оксана Романівська, Дудченко і Шлапак. В їх публікаціях розроблялися ідейно-поетичні особливості збірки поезій Івана Франка «Із літ моєї молодості», розглядалися питання стилю, художніх засобів багатьох творів Івана Франка.

Літературно-науковий франківський семінар в Житомирському педінституті дістав схвальну оцінку на сторінках республіканської періодичної преси. З 1926 року в Житомирському педінституті склалась і продовжується традиція вшанування творчості Івана Франка щорічно в травні місяці в зв'язку з роковинами смерті. Видання першого і другого томів Наукових записок у 1925—1926 рр. свідчило про те, що Житомирський інститут вже зріс, зміцнів і зайняв одне з провідних місць серед педагогічних вузів Радянської України.

Праці, які увійшли до цього видання, охоплювали не тільки питання літературознавства. Тут широко були представлені філософські, педагогічні, фізико-математичні, природничі, історико-етнографічні проблеми, які розроблялися в публікаціях М. Яневича, М. Пучківського, П. Абрамовича, С. Більського, В. Скорохода, І. Поповської та ін.

Наприклад, у I томі В. Скороход опублікував роботу «Рослинисть на радіоактивних породах». Це дослідження цілком базувалось на матеріалах Житомирщини. Тут же було надруковано науково-методичне повідомлення І. Поповської «Ботанічні екскурсії пізньої осені». Автор повідомлення ґрунтовно виклав цілеспрямованість ботанічних екскурсій в південно-західних районах УРСР. Підсумовуючи метод проведення екскурсій в Житомирському педінституті, І. Поповська, звертаючись до учителів, ділилась з ними досвідом роботи. Заслужовують на увагу етнографічні записи П. Абрамовича, надруковані у другому томі Наукових записок. Видання Наукових записок підсумовувало наукову роботу викладачів за перший період існування інституту.

З метою забезпечення всезростаючої мережі шкіл кваліфікованими вчителями у 1926 році при інституті було утворено робітничий факультет з денним і вечірнім відділами. Контингент студентів безперервно збільшувався за рахунок насамперед трудової молоді з міст і сіл області. У 1929 році при інституті було відкрито відділ заочного навчання, і сотні молодих учителів з глибинних районів Полісся прийшли до інституту, щоб одержати нові знання, яких так потребувала радянська школа.

Завдяки батьківській турботі Комуністичної партії про народну освіту, Житомирський педінститут перетворювався у своєрідний науково-навчальний комбінат з міцною учбово-матеріальною базою. В інституті було утворено нові кабінети і лабораторії, значно поширились ті, що були раніш. Серед них кабінети політич-

них дисциплін, соціального виховання, мовознавства, ботаніки, історії, хімії, біології. Інститут мав великий ботанічний сад, метеорологічну станцію, фізичну лабораторію, майстерні, музей, бібліотеку на 120 тисяч томів.

Друге десятиліття історії інституту збігається з заходами партії і уряду щодо перебудови вищої школи відповідно до величних завдань соціалістичної реконструкції народного господарства.

Історичні постанови Центрального Комітету Комуністичної партії про школу, про вчителя, про відновлення в правах педагогіки і педагогів, про радянську вищу школу, прийняті в 30-х роках, обумовили докорінну перебудову всієї роботи інституту. Ця перебудова велась в напрямку налагодження справді творчих зв'язків з школою, постійного спілкування колективу викладачів з учителями. Повсюдне і неухильне здійснення загального обов'язкового семирічного навчання в 30-х роках на всю широчінь поставило питання підготовки численної армії вчителів. Набір студентів тільки на факультети I курсів стаціонарного відділу у 1936 році становив 300 чоловік. Таку ж кількість студентів було зараховано й на перші курси відділу заочного навчання. З метою підвищення кваліфікації учителів міста у 1936 році при інституті було відкрито вечірній відділ; на I—IV курсах цього відділу у 1936 році навчалось понад 200 вчителів. А разом на всі факультети і відділи у серпні-вересні 1936 року було прийнято понад 800 студентів. З них понад 400 вступників на заочному й вечірньому відділах були вчителями міст і сіл області.

У ті роки після деякої-реорганізації системи вищої педагогічної освіти інститут остаточно набуває назви — державний педагогічний інститут з чотирирічним навчанням. При ньому ж функціонував дворічний учительський інститут.

В цей період Житомирський педагогічний і учительський інститут імені Івана Франка становив численний колектив науковців і студентів, міцно зв'язаний з школами Житомирської області і сусідніх — Хмельницької, Вінницької, Чернігівської областей. На чотирнадцяти кафедрах працювало понад 100 викладачів. Багато з них, поряд з педагогічною, вели значну науково-методичну роботу. Старше покоління викладачів підсилилось молодими науковими працівниками і досвідченими вчителями шкіл, що здобули освіту вже при радянській владі. До них належали тт. Павловський, Ковмір, Касименко, Таряник, Попаденко, Руднев, Боярко, Добривечір, Клименко, Білоусова, Шуляк; вихованці цього ж інституту Ф. О. Шамес, Н. І. Михайлова, М. Б. Храмой.

Тільки за останні три передвоєнні роки Житомирський педагогічний і учительський інститут на всіх факультетах і відділах закінчило понад 2.000 чоловік. Абсолютна більшість випускників одержала призначення до шкіл області. І коли у 1916 році до шкіл Волинської губернії з вузів царської Росії потрапляло всього якихось 5—6 випускників, то у 1938 році тільки Житомирський

педінститут направив до шкіл області, яка територіально є значно меншою, ніж колишня Волинська губернія, понад 700 учителів з вищою і незакінченою вищою освітою. Ці дані свідчать про той небувалий розмах, якого набула народна освіта і культура в нашій країні взагалі і в нашій області зокрема.

Все ж таки навіть і ця кількість випускників не задовольняла всесростаючих потреб масової школи. В зв'язку з цим при Житомирському педінституті у ті часи, крім робітфаку, існували річні і піврічні курси, які готували резерви вступників до інституту. При Житомирському облВНО, крім цього, була розгалужена система педагогічних курсів. Педкурси, переважно річні, готували вчителів 5—7 та 8—10 класів. Навчально-педагогічний процес на цих курсах здійснювався викладачами інституту та досвідченими учителями масових шкіл, в минулому також вихованцями Житомирського педагогічного інституту.

Квартал Житомира по вулиці Карла Маркса від вулиці Івана Франка до вулиці Тараса Шевченка трудящі області з гордістю називали педагогічно-студентським містечком. В цьому кварталі були розташовані три навчальні корпуси (один центральний, аудиторний і два допоміжних — з лабораторіями, кабінетами, музеєм, майстернями, бібліотекою, спортивним і актовим залами тощо). Тут же було вирощено чудовий ботанічний сад рідких у Європі дерев, парк; обладнано спортивний майдан. Трохи далі височіли чотириповерховий будинок гуртожитку, споруджений в 1932 році, п'ять будинків, в яких жили викладачі інституту.

В 30-ті роки при інституті систематично діяв учительський лекторій. Влаштовувались тематичні вечори з усіх питань науки і культури, концерти художньої самодіяльності тощо. Щовесни тут широко вшановувалась пам'ять великих українських письменників Т. Г. Шевченка та І. Я. Франка, Лесі Українки, нашої землячки. В справжнє свято російської і української літератури перетворились ювілейні дні О. С. Пушкіна у 1937 році. В інституті систематично читались лекції про творчість великих російських письменників — М. О. Некрасова, М. Є. Салтикова-Щедріна, Ф. М. Достоевського, Л. М. Толстого, В. Г. Короленка, про творчість О. М. Горького, В. В. Маяковського, М. О. Островського.

В лабораторіях, кабінетах, майстернях викладачі інституту разом з учителями проводили показові практичні уроки з хімії, фізики, природознавства, географії для учнів масових шкіл міста. Перед Великою Вітчизняною війною Житомирський педагогічний і учительський інститут імені Івана Франка, що невпинно зростав разом з усією радянською країною, справедливо вважався кузницею педагогічних кадрів і завжди приваблював до себе учителів області. Вони знаходили тут відповіді на всі питання по вихованню підростаючого покоління.

В липні 1941 року інститут припинив свою роботу. На фронті

Великої Вітчизняної війни і в партизанські загони пішла більшість викладачів і студентів.

Знахабнілі німецько-фашистські загарбники, що вдерлися на нашу землю, здійснюючи свої хижацькі наміри поневолення, під час тимчасової окупації Житомира у 1941—43 рр. спалили і зруйнували всю матеріальну базу інституту. Науково-педагогічне містечко, яким так пишались житомиряни, було перетворено в руїни: не стало трьох навчальних корпусів, студентського гуртожитку, квартир викладачів. Загинуло все наукове обладнання кабінетів, лабораторій, загинув увесь книжковий фонд бібліотеки, було спалено науково-документальний архів.

У 1942—43 рр. радянський народ і його рідна армія у найзапеклішому в історії двобої зламали хребет лютому ворогові і прогнали його геть від священної землі країни Рад. Одразу ж після звільнення Житомира у січні 1944 року Міністерство освіти УРСР доручило тов. Ю. О. Ковміру, що повернувся з партизанського загону, керівництво інститутом. Відтоді почалась наполеглива і кропітка робота по відновленню інституту. В 1944—45 навчальному році відкрито було два факультети — мовно-літературний та історичний.

1944 рік, в якому минуло 25 років з дня заснування інституту, вважається не просто роком відновлення, а роком другого народження інституту. І це трудящі Житомирщини вважали найкращим подарунком Комуністичної партії і уряду до 25-річчя інституту. Бо й знову, як і в буремному 1919 році, коли ще палахтіли заграви пожеж війни, у жовтні 1944 року, коли вся українська земля була звільнена від ворога і возз'єднана, хоч Велика Вітчизняна війна ще тривала, Комуністична партія і Радянський уряд не пошкодували для інституту ні коштів, ні ресурсів. Було зроблено все можливе для того, щоб Житомирський педінститут знову став кузнею педагогічних кадрів.

Згодом, у 1945 році, уряд Радянської України до відбудови зруйнованих навчальних корпусів тимчасово передав Житомирському педінституту приміщення колишньої 20-ї середньої школи, що розташоване поблизу спаленого науково-педагогічного містечка, по вулиці Пушкінській, № 38. Тут протягом одинадцяти років колектив інституту продовжує готувати учительські кадри для шкіл області і республіки. У 1948 році було відкрито фізико-математичний факультет. Наступного року було відкрито факультет іноземних мов, який до 1955 року існував як окремий педагогічний інститут іноземних мов. У 1955 році цей інститут знову увійшов до складу педінституту ім. Ів. Франка як факультет іноземних мов. З 1950 року інститут перейшов виключно на чотирирічне навчання, вилучивши з свого складу інститут учительський. У 1954 році став до ладу студентський гуртожиток на 300 місць, по суті не відбудований, а збудований вдруге. Тепер ведуться проектні роботи по відбудові трьох навчальних корпусів.

Повоєнний період в житті педагогічного інституту імені Івана Франка — одна з яскравих сторінок загальної історії бурхливого розвитку радянської науки і культури на шляхах поступового переходу від соціалізму до комунізму. Про це свідчить хоча б той факт, що за одинадцять повоєнних років Житомирський педінститут дав країні 4.120 учителів мови, літератури, іноземної мови, історії, фізики і математики. В 1955—56 навчальному році на трьох факультетах інституту (включаючи заочний відділ) навчається 4.100 студентів. В інституті працює 126 викладачів, з них 30 мають науковий ступінь кандидата наук чи звання доцента. Інститут має 14 кафедр, 10 учбових кабінетів, лабораторії, майстерні, бібліотеку, яка нараховує 140 тисяч томів.

На утримання інституту держава відпускає величезні кошти, розмір яких безперервно зростає. Так, у 1944—45 рр. на утримання інституту було відпущено 4 млн. 700 тис. крб. За роки 4-ої п'ятирічки (1946—1950) було відпущено вже 19,5 мільйона карбованців. У 1951—1955 роках на утримання інституту відпущено 28 млн. 300 тис. карбованців і тільки на 1955 рік для потреб інституту держава відпустила 8 млн. 700 тис. крб. Безперервно зростає учбово-навчальна база інституту і зокрема нового фізико-математичного факультету. Готуючи студентів до здійснення політехнічного навчання, факультет поповнюється цінним науковим обладнанням. Він має тепер необхідні кабінети і лабораторії, слюсарну і столярну майстерні з верстатами, інструментальну з комплектами різних інструментів; тут підібрано ковальське приладдя: горн, наковальню, зубила, кліщі тощо. Майстерні факультету збагатились рядом нових верстатів. Нещодавно для обробки металу придбано токарський, свердлильний, точильний на два камені, фуговальний верстати. Придбано також токарний верстат і для обробки дерева.

Кафедри математики встановили хорошу традицію щорічного проведення математичних олімпіад з учнями 8—10 класів області. Такі олімпіади відбуваються регулярно, починаючи з 1950 року. При інституті систематично працює учнівський лекторій, що охоплює понад двісті слухачів. З 1954 року проводяться студентські конкурси з математики. Організатором цих конкурсів є студентське наукове товариство при кафедрі математики. Нещодавно було проведено 3-й конкурс. Метою конкурсу є вироблення у студентів навичок ведення позакласної роботи з математики в школі. Одночасно ці ж конкурси прищеплюють студентам смак і до науково-дослідної роботи в галузі математики. Конкурси здійснюються двома шляхами — боротьбою за особисту першість і командними змаганнями груп. Завдяки цьому конкурси набувають масового характеру, охоплюючи до 150 студентів факультету.

Навички наукової роботи прищеплюються студентам й на інших факультетах. Так, у вересні 1954 року в Овруцькому районі, Житомирської області, працювала археологічна експедиція, до

складу якої входили викладачі і студенти історико-філологічного факультету, а також і працівники обласного краєзнавчого музею.

З 1948 року на історико-філологічному факультеті систематично під час літніх канікул проводяться діалектологічні експедиції студентів відділу української мови і літератури, яким керує кафедра української мови.

З недавнього часу стали традицією і конференції-зустрічі колективу інституту з своїми колишніми випускниками. У цьому році проведено другу таку конференцію. Крім пленарних засідань, працювали і секції з окремих дисциплін по кафедрах, на яких обмірковувалися конкретні питання, пов'язані з методикою і дослідженням предметів, що вивчаються в масовій школі та в інституті. Ця форма роботи виявилась дуже корисною: вона посилила дійовий зв'язок інституту з школами області, допомогла встановити конкретні хиби в підготовці педагогічних кадрів і виправити їх. Конференції показали, що основна маса вчителів, яка закінчує Житомирський педінститут, відповідає своєму призначенню і заслужено одержує позитивну оцінку на практичній роботі.

Добре працюють випускники інституту — вчитель Кам'янобрідської середньої школи, Довбиського району, т. Шпита, завуч школи № 1 м. Радомишля т. Осадчий, завуч середньої школи № 4 цього ж міста т. Шевченко, вчителька Коростишівської середньої школи № 3 т. Дубова, вчителька Брусилівського району т. Литвинчук, вчителька Житомирської середньої школи № 36 т. Федоренко, вчителька Новоград-Волинської середньої школи № 6 т. Поліщук, вчителька Черняхівської середньої школи т. Педик та багато інших.

Після війни інститут поновив видання Наукових записок. У січні 1950 року вийшов з друку перший повоєнний том, до якого включено розділи дисертаційних робіт, окремі статті, розробки та наукові повідомлення викладачів інституту. Так, кандидат історичних наук Г. С. Білоусова надрукувала статтю «Боротьба всередині редакції газети «Іскра» по програмним питанням», що являє собою розділ кандидатської дисертації¹. Старший викладач Ю. О. Ковмір в розробці «Т. Г. Шевченко в Кирило-Мефодіївському товаристві»² спиняється на розвитку громадсько-політичного руху на Україні 40-х років XIX століття. Нові дані про тривалу боротьбу трудящих правобережної України за возз'єднання з Росією подав у своїй статті «Про приєднання Правобережжя до Росії»³ кандидат історичних наук доцент Л. А. Коваленко. В статті кандидата фізико-математичних наук Б. І. Хацета «До теорії рівняння стану реальних газів»⁴ дана спроба зробити деякі критичні

¹ Наукові записки, т. I, вид. «Радянська Житомирщина», Житомир, 1950, стор. 5—24.

² Там же, стор. 69—89.

³ Там же, стор. 41—68.

⁴ Там же, стор. 119—124.

зауваження до робіт Урселла, Майера в світлі нового методу відшукування граничних функцій розподілу рівноважних систем, який належить радянському вченому-математику М. М. Боголюбову.

Починаючи з 1945 року, в інституті щорічно проводяться звітно-наукові конференції викладачів. Перед громадськістю міста і області колектив викладачів всіх кафедр з участю учителів шкіл обговорює свої наукові праці, що виконуються за загальним планом наукової роботи. Важливою особливістю наукових конференцій, як і всієї наукової роботи останніх років, є те, що тематика і зміст досліджень, статей, розробок наблизились до місцевих умов, до особливостей виробництва і культури Полісся, до шкіл Житомирщини.

Так, на науковій конференції 1953 року було заслухано розділ з кандидатської дисертації старшого викладача кафедри марксизму-ленінізму К. О. Кисельова на тему «Комуністична партія України у боротьбі за відбудову і розвиток технічних культур поліських районів в післявоєнний період (1944—1950 рр.)»¹. У червні 1954 року на вченій раді Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка тов. К. О. Кисельовим на цю тему кандидатська дисертація була успішно захищена.

Довгий час кандидат педагогічних наук Н. І. Михайлова вивчала великий досвід роботи заслуженої вчительки школи УРСР Т. В. Свидерської. Майже півстоліття т. Свидерська працює в сільській школі Житомирського району. Особливий інтерес являє досвід т. Свидерської в роботі з двома класами. Саме на цьому було побудовано ряд наукових повідомлень, доповідей т. Михайлової, з якими вона виступала на наукових конференціях в Житомирському педінституті, а також в науково-дослідному інституті педагогіки УРСР. У січні 1955 року на засіданні Вченої ради Московського педагогічного інституту ім. В. І. Леніна тов. Михайлова успішно захистила свою кандидатську дисертацію.

Про досвід роботи учителів шкіл Житомирської області зроблено чимало повідомлень й іншими викладачами, що систематично досліджують життя місцевих шкіл. До таких належать роботи членів кафедри педагогіки кандидата педагогічних наук С. Л. Близнюка, К. І. Шендер, членів кафедри історії кандидатів історичних наук тт. Оксенюка і Н. І. Хмари, старшого викладача історії П. І. Руднева та представників багатьох інших кафедр.

На відзнаку великого свята народів СРСР — 300-ліття возз'єднання України з Росією у квітні 1954 року було проведено ювілейну наукову сесію. З доповідями, повідомленнями, розробками та розділами монографічних досліджень, присвячених возз'єднанню російського і українського народів, виступило понад 30 науковців інституту. Потім ці роботи у вигляді тезисів та анотацій ви-

¹ К. О. Кисельов, Комуністична партія України у боротьбі за відбудову і розвиток технічних культур поліських районів в післявоєнний період (1944—1950 рр.). Автореферат, Київ, 1954.

йшли з друку окремою збіркою під назвою «Матеріали ювілейної наукової сесії»¹.

У жовтні 1955 року було видано другий том Наукових записок інституту². До цього тома увійшла частина робіт переважно історико-філологічного напрямку, що виконані у 1954 році. Серед робіт другого тома заслуговують на особливу увагу дослідження доцента Л. А. Коваленка, доцента В. М. Прилипка, доцента Л. М. Венгерова, доцента Я. Ф. Ривкіса та інш.

Протягом ряду останніх років авторський колектив у складі викладачів-мовників інституту тт. доц. Т. В. Баймута (керівник), М. Б. Храмой, Г. І. Сарнацької та учителів шкіл області тт. К. Є. Іщенко, Г. Л. Щасної при активній допомозі ст. викладача інституту М. М. Годованюка, учителів шкіл тт. Т. В. Баймут-Цубіної, М. О. Денісевич, М. Д. Долінської, В. І. Куликівської, Л. І. Макаренка та інш. працював над написанням підручника з російської мови для масових шкіл з українською мовою викладання. Нещодавно вийшли з друку перші сигнальні номери підручника.

Цей стислий коротенький огляд наукової роботи, яка ведеться на кафедрах Житомирського державного педагогічного інституту ім. Ів. Франка, свідчить про те, що колектив інституту, оточений повсякденним піклуванням Комуністичної партії і Радянського уряду, у післявоєнний час докладає всіх зусиль до того, щоб з честю виконувати першочергове завдання вищої школи — виховання висококваліфікованих спеціалістів, будівників комуністичного суспільства.

Особливістю наукової діяльності членів колективу інституту у післявоєнні роки є те, що, поглиблюючи вивчення і дослідження місцевих явищ, науковці виходять і на широкі загальносоюзні шляхи, піднімаючи і вирішуючи важливі проблеми радянської науки.

Такими є дослідження кандидатів фізико-математичних наук Б. І. Хацета, Л. М. Білоуса, Ю. Л. Шмуляна, В. М. Костарчука та багатьох інших.

Високої оцінки удостоєний критично-біографічний нарис доц. Л. М. Венгерова про В. Л. Василевську, що його видало «Государственное издательство художественной литературы» у Москві в 1955 році тиражем в 20 тис. примірників.

Продовжуючи великі традиції слов'янського єднання, до чого так прагнув Іван Франко, кафедри літератури підняли ряд проблем, що розкривають творчі зв'язки великих письменників слов'янства. Зокрема, протягом ряду років доц. Л. О. Бенде досліджує питання розвитку російсько-українських-білоруських зв'язків у творчості Крилова, Пушкіна, Шевченка, Богушевича та Янки

¹ Матеріали ювілейної наукової сесії. Видання ЖДПІ ім. Ів. Франка, Житомир, 1954.

² Наукові записки, т. 2, серія історико-філологічна. «Радянська школа», Київ, 1955.

Купали. Доц. Л. О. Бенде видрукував з цього приводу ряд статей у білоруському громадсько-літературному журналі «Полымя». Доцент Л. М. Венгеров розшукав і дослідив архівні матеріали, що висвітлюють перебування сина великого польського письменника Адама Міцкевича — Владислава Міцкевича на Україні. Повідомлення Л. М. Венгера про перебування Владислава Міцкевича на Україні було надруковано на сторінках польського журналу у Варшаві у 1956 році. Видавництво Болгарської Академії наук у Софії прийняло до друку статтю доцента Я. Ф. Ривкіса «Христо Ботев і Т. Г. Шевченко».

На сторінках журналу «Вопросы истории» друкує свої статті кандидат історичних наук доц. Л. А. Коваленко. Важливо й те, що до друкування на сторінках союзних журналів залучаються студенти. Зокрема, у повоєнні роки на сторінках журналів союзного значення були надруковані роботи студентів-істориків В. К. Демиденка, тепер кандидата педагогічних наук, тт. Лившиця, Тичини, тепер учителів. Такий в основному зміст наукової роботи викладачів інституту, який, хоч далеко неповно, все ж має вказати читачеві на ті скромні досягнення, яких домогся колектив Житомирського педінституту на 37 році свого існування.

Колектив інституту на чолі з партійною організацією ніколи не мислив собі виховання висококваліфікованих спеціалістів без розгортання широкої громадсько-політичної роботи, без прищеплення майбутнім вчителям навичок у систематичному проведенні масово-виховних міроприємств у школі. І тому масово-політична виховна робота в інституті стала невід'ємною складовою частиною всієї багатогранної роботи по вирощенню справжніх майстрів педагогічної справи — інженерів людських душ.

Вже давно інститут став центром спортивного руху молоді. При кафедрі фізичного виховання працює 9 спортивних секцій (гімнастична, легкоатлетична, лижна, волейбольна, баскетбольна, фехтувальна, стрілецька, шахова та секція велоспорту). Ці секції охоплюють понад 500 студентів і є основними осередками розгортання фізкультурної роботи серед усієї молоді. Систематично зростає кількість тих, що склали норми ГПО 1-го та 2-го ступенів. Коли в 1950 році в інституті налічувалось лише 140 значкистів ГПО 1-го ступеня і 80 значкистів ГПО 2-го ступеня, то у 1955 році ця кількість збільшилась до 210 значкистів ГПО 1-го ступеня і до 190 значкистів ГПО 2-го ступеня.

Щоліта молодь інституту бере активну участь в проведенні спортивних змагань в масштабі міста, області, республіки; бере участь у здійсненні спортивних походів, туристських екскурсій тощо. За перемоги в багатьох видах спорту команди інституту протягом ряду років одержують грамоти, перехідні призи і цінні подарунки. Фізкультурна молодь інституту діяльно готується до Спартакіади народів СРСР, а студентка 2-го курсу історико-філологічного факультету т. Горошевська буде учасницею Спартакіади в Москві.

Справді масовою стала художня самодіяльність студентів. У кожній академічній групі є свої талановиті масовики, аматори самодіяльного мистецтва, обдаровані співаки, декламатори, танцюристи тощо. Вже десять років в інституті існує традиція огляду художньої самодіяльності курсів. Такі огляди проводяться щотижня і перетворюються в змістовні масові молодіжні вечори. В інституті є хорова капела, драматичний та хореографічний гуртки, струнний та духовий оркестри.

Історичні рішення XX з'їзду КПРС в житті інституту, як і всієї країни, викликали нове, ще небувале піднесення всіх галузей роботи, сприяли підвищенню її якості, посиленню педагогічної спрямованості і майстерності, активізували і зміцнили увесь колектив інституту. Матеріали XX з'їзду КПРС знаходять своє широке втілення у новому висвітленні цілого ряду важливіших питань в курсах з основ марксизму-ленінізму, історії, педагогіки, літератури, фізики, мови. Кафедри інституту широко обмірковували, яких саме змін потребують програми і почали негайно доводити суть цих змін до свідомості студентів під час читання відповідних курсів.

Центральним в житті інституту стало питання подальшого зміцнення зв'язків з школою і зокрема з базовою школою інституту, середньою школою № 36 м. Житомира. Участь представників всіх кафедр в роботі базової школи здійснюється за загальним планом навчально-виховного процесу інституту.

Почастішали виїзди викладачів у школи області. Систематичними стали зустрічі з випускниками і учителями, виступи викладачів на методоб'єднаннях і виступи вчителів на сесіях, науково-методичних семінарах, які проводяться в інституті. Цікавою формою посилення професійної спрямованості учбового процесу є проведення деяких лекцій і практичних занять з методик, які здійснюються досвідченими учителями шкіл. На цих заняттях перед студентами широко розкривається багатючий досвід педагогічної роботи вчителя.

Професійна спрямованість виразно відбилася і в науково-методичній роботі викладачів. Ними виконано цілий ряд методичних розробок з фізики, математики, мови і літератури. Важливим в цій справі є те, що кафедри інституту намагаються вирішувати комплексні проблеми, спілкуючись одна з одною.

Основною темою, що переважає в плані наукової роботи інституту в шостій п'ятирічці, є широке вивчення досвіду шкіл Житомирщини в окремих галузях і напрямках. Кафедра історії запланувала роботу над монографією «Минуле і сучасне Волині». Це буде посібник з краєзнавства на допомогу вчителю історії. Кафедри педагогіки, фізики, елементарної математики обрали спільну комплексну тему, пов'язану з вивченням досвіду роботи класів з виробничим навчанням. Кафедри української і російської літератури готують розробку «Вивчення теорії літератури в середній школі».

Виконуючи рішення XX з'їзду КПРС, кафедри інституту значно поліпшили політехнічну і практичну підготовку студентів. На фізико-математичному факультеті організовані і обладнані нові лабораторії машинознавства і електротехніки. В процесі факультативних занять підготовлено понад 150 кіномеханіків з відповідними дипломами й 42 водії автомашин. В інституті регулярно працюють фотогурток, мотогурток та інш.

Сторічний ювілей Великого Каменяра Житомирський державний педагогічний інститут ім. Івана Франка, озброєний історичними рішеннями XX з'їзду КПРС, зустрічає у повному розквіті творчих сил всього колективу викладачів і студентів.

Іван Франко в своїх творах прийшов до глибокого висновку, що в капіталістичному суспільстві «праця і наука роз'єднані в житті, марніють як дві половини розрубаної рослини»¹. Зокрема в питаннях народної освіти це виявляється в тому, що школа не давала правильного уявлення про суспільне життя, найелементарніших понять для набуття спеціальності, вмінь, потрібних у господарських справах². Франко мріяв про часи, коли наука й праця зіллються для щастя людства в одне, «коли всяка наука стане працею, корисною для суспільства, а всяка праця буде виявом її (людини) розвиненої думки, розуму й науки»³. І цей час прийшов. На XX з'їзді КПРС відзначено, що «Ні один суспільний лад так не заінтересований у розвитку науки і не надає таких умов її розвитку, як соціалістичний лад. При постійній і дійовій підтримці Комуністичної партії і Радянського уряду наші вчені досягли видатних результатів у ряді галузей науки»⁴. А в нашій радянській школі як ніколи гостро поставлено завдання прищеплення учням навичок, необхідних у практичному житті. Виконання історичних завдань XX з'їзду КПРС щодо підготовки висококваліфікованих кадрів майбутніх педагогів для роботи в політехнічній школі та посилення наукової роботи колектив інституту вважає найкращим відзначенням сторіччя народження Івана Франка.

¹ Ів. Франко, твори, т. XIX, стор. 26.

² Там же, стор. 60.

³ Там же, стор. 26.

⁴ М. С. Хрущов, Звітна доповідь КПРС XX з'їздові партії, Держполіт-видав УРСР, 1956, стор. 94.

З М І С Т

	Стор.
Доцент Л. А. Кеваленко — Історичні погляди Івана Франка . . .	5—23
Ст. викладач Ю. О. Ковмір — Іван Франко про визвольний рух на Україні у 40-х роках XIX ст.	24—31
Доцент П. Є. Рубінчик, ст. викладач І. Л. Доценко — До питання про економічні погляди Ів. Франка	32—42
Ст. викладач І. І. Шанюк — Палкий поборник російсько- українського єднання	43—58
Доцент І. І. Стебун — Ів. Франко в боротьбі за реалізм	59—86
Доцент Л. М. Венгеров — З студій Ів. Франка над польською лі- тературою	87—112
Доцент Я. Ф. Ривкіс — Іван Франко і німецька література	113—129
Викладач М. В. Хомичевський — Франко і музична творчість . . .	130—147
Ст. викладач І. Г. Білявський — Проблеми психології в роботах Івана Франка	148—160
Ст. викладач Є. О. Кошелева, доцент Я. Ф. Ривкіс — Вивчення творчості Івана Франка в школі	161—172
Ст. викладач С. Т. Радчук-Павленко — Імені Івана Франка . . .	173—188

Научные записки Житомирского Государственного
педагогического института им. И. Франко.
Серия историко-филологическая
(на украинском языке).

Техн. ред: П. М. Копейчик.

Коректор Є. Бурдукало.

Здано до набору 2/VII-1956 р.

Підписано до друку 7/VIII-1956 р.

Друк. арк. 12, умовн. акр. 12, видавн. арк. 13. Тираж 500.

БУ 01646. Зам. 2026. Безплатно.

Житомир, обл. друк., вул. Комсомольська, 17.